

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. К. Д. УШИНСЬКОГО

На правах рукопису

МИХАЙЛОВА ЛЮДМИЛА ОЛЕКСІЇВНА

ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНО - ПЕДАГОГІЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ
ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В ПРОЦЕСІ
НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.

13.00.01 - теорія та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

ОДЕСА
1996

АВЗ4.570

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Південноукраїнському державному педагогічному університеті ім. К. Д. Ушинського.

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент
ЦОКУР Ольга Степанівна

Офіційні опоненти - доктор педагогічних наук, професор
КУРЛЯНД Зінаїда Наумівна

- кандидат педагогічних наук, доцент
БІЛЯЄВА Людмила Михайлівна

Провідна установа - Миколаївський державний педагогічний інститут

Захист відбудеться "16" травня 1996 р. о 10 год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради К 05.08.03 при
Південноукраїнському державному педагогічному університеті
ім. К. Д. Ушинського за адресою:

270105, м. Одеса, вул. Генуезька, 22.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Південноукраїнського педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського.

Автореферат розіслан "13" квітня 1996 року.

Вчений секретар

спеціалізованої ради

Косиш

Коломіяченко О. Ф.

ЛНБ України ім. В. Стефаніка

00754395 (X)

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження визначається тим, що в умовах оновлення змісту і технологій, а також відродження традицій національної освіти в нашій державі значно зростає соціальна значущість праці вчителя, роль його особистості у вихованні підростаючого покоління. Надаючи вирішального значення педагогічній діяльності вчителя, державна національна програма "Освіта" орієнтує на зростаючі вимоги до його професійної підготовки. Це викликає необхідність подальшого вдосконалення навчально-виховного процесу у вищій педагогічній школі, створення найсприятливіших умов для становлення вже в педвузі творчої особистості вчителя, що нерозривно пов'язане з посиленням його професійно-педагогічної спрямованості.

Упродовж багатьох років значна увага в науково-педагогічних дослідженнях приділяється вивченню специфіки педагогічної діяльності та створенню професіограми вчителя (О. А. Абдуліна, С. І. Архангельський, Ф. Н. Гоноболін, В. А. Кан-Калік, Н. В. Кузьміна, П. І. Михайлевська, В. О. Сластьонін, Р. І. Хмельк), визначенню структури, змісту, форм і методів теоретичної та практичної підготовки студентів педвузу (О. М. Алексюк, Е. Е. Карпова, М. П. Коротяєв, Н. Д. Нікандров, І. П. Подласий), розробці методик, які сприяють розвитку загальних і спеціальних здібностей, умінь та навичок (В. М. Аганесян, Ю. Н. Кулюткін, З. Н. Курлянд, М. М. Палтишев, Р. П. Скульський, Л. Ф. Спірін), вивченню особливостей професійного мислення, пам'яті, самосвідомості й самовиховання вчителя (О. С. Анісімов, А. Н. Гір-

ник, В. Н. Ковітєв, Г. О. Нагорна, Г. С. Сухобська, О. С. Цокур), становленню професійно-педагогічної спрямованості вчителя (А. П. Акімова, Л. М. Бєляєва, А. І. Єрьомкін, С. Ю. Осипова, Р. І. Хмєлок, Н. Д. Хмєль).

Педагогічний досвід, аналіз літературних джерел переконливо засвідчили, що підвищення якості підготовки майбутнього вчителя, успішність формування професійно-педагогічної спрямованості його особистості залежить не тільки від вияву нових засобів і підходів до визначення мети та змісту педагогічної освіти, а й від суттєвої перебудови вже існуючих способів організації навчально-виховного процесу вищої педагогічної школи. Це передбачає перехід від принципів екстенсивної організації професійно-педагогічної освіти до її інтенсифікації.

Останнім часом інтенсифікації процесу навчання майбутнього вчителя у вищій школі приділяється значна увага. При цьому один із найперспективніших напрямків вбачається в орієнтації всіх вузівських дисциплін, й іноземної мови включно, на зміст і форми реалізації майбутньої педагогічної діяльності студентів через реалізацію міжпредметних зв'язків з дисциплінами педагогічного циклу.

Зокрема, проблема міжпредметних зв'язків педагогічних дисциплін та іноземних мов досліджувалася низкою дослідників (В. М. Вергасов, А. І. Єрьомкін, М. Г. Гарупова, О. А. Косторський, Н. Кувшинова, Н. Д. Носков, А. С. Садовська, В. Т. Сергєєва, Т. Н. Счастлиа, Х. Блек, Д. Браун, А. Мауер, В. Саймон та ін.). Роботи цих учених свідчать про те, що в процесі викладання іноземних мов є суттєві недоліки. А саме: викладачі іноземної мови недостатньо враховують специфіку роботи педвузу, що

є однією з причин досить низької оцінки студентами ролі іноземної мови як навчального предмета в їхній професійній підготовці для майбутньої роботи в школі; далеко не всі вони ведуть систематичну й цілеспрямовану роботу у використанні можливостей навчальних матеріалів для більш досконалої підготовки студентів до роботи в школі. Методи, прийоми і види роботи з іноземної мови, що відображають специфіку педагогічного вузу, переважно однотипні і не завжди застосовуються планомірно й доцільно. Недостатня увага приділяється встановленню міжпредметних зв'язків іноземної мови з дисциплінами психолого-педагогічного циклу, як у змістовному плані, так і за місцем у загальному процесі формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя.

У процесі викладання іноземної мови досить рідко використовуються ТЗН, які б відбивали профіль педагогічного вузу, проблемне і диференційоване навчання, програмування, тестування і т. п.; занадто обмежена аудиторна виховна робота з іноземної мови задля формування педагогічної спрямованості студентів. У немовних педагогічних вузах формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя в процесі навчання іноземної мови носить епізодичний і стихійний характер.

Отже, спостерігається об'єктивне протиріччя між виховними можливостями курсу іноземної мови в пропедевтиці процесу формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя і реальним їх використанням на практиці, що засвідчує, що проблема формування професійно-педагогічної спрямованості викладання іноземних мов

у педвузі залишається недостатньо розробленою. Все це і обумовило вибір теми дослідження: "Формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя в процесі навчання іноземної мови".

Об'єкт дослідження - професійно-педагогічна спрямованість особистості вчителя.

Предмет дослідження - процес формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя засобами навчання іноземної мови.

Мета дослідження - визначити дидактичні закономірності організації процесу навчання іноземної мови, які є необхідними для формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя на підставі міжпредметного зв'язку з дисциплінами педагогічного циклу.

Гіпотеза дослідження - процес навчання іноземної мови буде сприяти формуванню професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя, якщо реалізувати сукупні умови: наявність професійно-орієнтованого змісту в контексті роботи зі знаковою інформацією; моделювання ситуацій розумової діяльності студентів із визначенням предметного, технологічного та рефлексивного аспектів педагогічної діяльності; послідовність трансформації мотивів студентів із навчально-пізнавальних у професійно й особистісно значущі.

Завдання дослідження:

1. Визначити сутність та структуру професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя;
2. Виявити рівні прояву професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього педагога.

3. Визначити та теоретично обґрунтувати умови формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів у процесі навчання іноземної мови.

4. Розробити методичне забезпечення процесу навчання студентів іноземної мови з урахуванням виділеної сукупності умов.

Методологічні засади дослідження складають наукові про діалектичний взаємозв'язок і взаємообумовленість явищ та необхідності їхнього вивчення в конкретно-історичних умовах; творчу та діяльну природу особистості її свідомості.

Концептуальними в інтерпретації наукових даних і висновків для нас виступили такі положення: про особистість як сукупність усіх суспільних відносин; провідну роль професійно-педагогічної діяльності в формуванні особистості вчителя; визнання потреб та мотивів учителя як факторів його професійного самовдосконалення.

Теоретичними джерелами дослідження були наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів з проблем цілісності педагогічного процесу, монографії провідних учених з проблем оптимізації процесу професійної підготовки вчителя, навчальні плани, програми, документальні та науково-методичні матеріали педвузів.

Методи дослідження. Для реалізації програми дослідження використовувалися методи різних рівнів пізнання. Теоретичні: аналіз і узагальнення теоретичних джерел з проблеми дослідження, навчальних програм і вузівської документації, методичних рекомендацій, навчальних посібників з педагогічних дисциплін та англійської мови. Емпіричні: анкетування, спостереження, вивчення результатів діяльності вчи-

телів, викладачів іноземної мови, студентів; методи самооцінки, узагальнення незалежних характеристик. Експериментальні: педагогічний експеримент. Статистичні: методи математичної статистики, кореляційний аналіз.

Дослідження проводилося впродовж 1985-1995 рр. в три етапи.

На першому етапі (1985-1990 рр.) здійснювалося теоретичне вивчення проблеми становлення професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя в умовах навчання в педвузі, проводилася пошукова робота, спрямована на вивчення особливостей даного феномена, його структури та рівнів прояву; визначення факторів, що обумовлюють його виникнення й розвиток. Був чався досвід роботи кафедр іноземних мов Ізмаїльського, Криворізького, Миколаївського й Одеського педагогічних інститутів щодо формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя.

На другому етапі (1990-1993 рр.) проводилася діагностика первинного рівня професійно-педагогічної спрямованості студентів та рівня оволодіння ними іноземною мовою; розроблялася програма дослідної роботи, проводився формулюючий експеримент, у процесі якого, досліджувалися закономірності становлення професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя, визначалася ефективність означеної сукупності умов її розвитку залежно від різних факторів навчання.

На третьому етапі (1993-1995 рр.) проводилося уточнення та перевірка об'єктивності результатів формулюючого експерименту, а також теоретичне осмислення результатів, які були одержано в процесі дослідно-експериментальної роботи, і їхне

впровадження в практику. Задля цього були розроблені методичні рекомендації удосконалення процесу формування професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя, які впроваджувалися в практику роботи різних педагогічних вузів. На цьому етапі здійснювався аналіз, інтерпретація та узагальнення результатів дослідження.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження визначаються тим, що в ньому з позицій цілісного підходу виділена сукупність педагогічних умов, обґрунтовані методики контекстного навчання іноземної мови, що забезпечують мовну підготовку в єдності з розвитком професійно-педагогічної спрямованості особистості студентів. Описані структура та рівні прояву професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя, визначена суть цього поняття. Встановлена залежність ефективного розвитку професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя в процесі навчання іноземної мови від ступеню прояву його індивідуальних особливостей.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що воно озброює викладача іноземної мови новими методичними технологіями удосконалення процесу професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів з урахуванням їхніх індивідуальних можливостей.

Практична реалізація науково-методичних рекомендацій і розробок сприяє інтенсифікації процесу навчання студентів іноземної мови як майбутніх педагогів-вихователів. Методичні розробки можуть бути використані також на курсах підвищення кваліфікації вчителів іноземної мови, в лекціях аспірантам і докторантам, які готуються до викладання іноземної мови в

педвузі.

Вірогідність основних положень і висновків дослідження обумовлені чіткістю й логічністю його теоретичних положень, опорою на методи математичної статистики в ході аналізу результатів констатуючого і формулюючого експериментів, достатнім масивом досліджуваних, тривалістю дослідно-експериментальною роботи.

Апробація дослідження здійснювалася шляхом виступів на регіональному семінарі-наradі молодих учених (Одеса, 1982); науково-практичних конференціях (Одеса, 1984, 1990, 1996); (Кривий Ріг, 1990); на щорічних підсумкових науково-практичних конференціях Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського.

На підставі теоретичних положень дослідження були розроблені і впроваджені на різних факультетах Ізмаїльського, Миколаївського педінститутів, а також Південноукраїнського державного педагогічного університету методичні рекомендації щодо формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя.

На захист виносяться такі положення:

1. Науково-теоретичне обґрунтування поняття "професійно-педагогічна спрямованість особистості вчителя" та його структури, властивості, яку воно виражає;
2. Методика організації процесу навчання майбутніх вчителів іноземної мови на підставі реалізації міжпредметного зв'язку в дисциплінах педагогічного циклу.
3. Умови формування професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя в процесі навчання іноземної мови; наявність професійно-орієнтованого змісту в контексті роботи

зі знаковою інформацією; моделювання ситуацій розумової діяльності студентів із визначенням предметного, технологічного та рефлексивного аспектів педагогічної діяльності; послідовність трансформації мотивів студентів із навчально-пізнавальних у професійно й особистісно значущі.

Основною базою дослідно-експериментальної роботи був Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського, а також масив вчителів м. Одеси та області.

Загальний об'єм досліджування склав 877 осіб, із них у формуючому експерименті брали участь 416 студентів (28 груп) перших і других курсів музично-педагогічного та фізико-математичного факультетів, факультетів дошкільного виховання й підготовки вчителів початкових класів.

Структура дисертації: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, який становить 150 назв.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ.

У вступі обгрунтована актуальність теми дослідження, сформульовані його проблема, основні характеристики наукового апарату - мета, об'єкт, предмет, завдання, гіпотеза та методи дослідження, його наукова новизна, теоретична та практична значущість, форми апробації та впровадження.

У першому розділі - "Теоретичні засади дослідження процесу розвитку професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя засобами іноземної мови" -

розглядаються об'єктивні передумови професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя, підлягають аналізу різні підходи щодо розуміння сутності структури даного феномена, обґрунтовуються педагогічні умови, які є необхідними й достатніми для формування професійно-педагогічної спрямованості майбутніх вчителів у процесі навчання іноземної мови. Так, існування феномена, що втілює в собі специфічність провідної професійної властивості вчителя сьогодні теоретично визнається більшістю вітчизняних і зарубіжних авторів. Для його означення вживаються різні словосполучення, як-от: професійна спрямованість учителя; педагогічна спрямованість особистості; професійно-педагогічна спрямованість особистості вчителя.

Зазначимо, що жодне з означених вище словосполучень до цього часу не одержало статусу наукового поняття. Внаслідок цього необхідним є звернення до аналізу поглядів тих авторів, які спробували розкрити зміст цих термінів. Вивчення літературних джерел дало підставу стверджувати, що поняття "професійно-педагогічна спрямованість" особистості вчителя було введене в науковий обіг К. Д. Ушинським, який розглядав професійно-педагогічну спрямованість як набуту в процесі професійного навчання й практичної педагогічної діяльності значущу властивість особистості, формування якої і складає, за його твердженням, суть "спеціальної підготовки вихователів до своєї справи". Слідом за К. Д. Ушинським, усі його послідовники (В. І. Водовозов, Н. Ф. Бунаков, Н. А. Корф, Д. Д. Семенов, Л. Н. Модзалевський та ін.) були впевнені, що сформована внаслідок оволодіння педагогічною теорією властивість особистості вчителя дозволить йому досягти творчості та

мистецтва в своїй професійній діяльності.

Значно ширша інтерпретація професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя дається в творах А. С. Макаренка та В. О. Сухомлинського. З їхнього погляду, специфіка особистості вчителя обумовлена його професією - бути вихователем. Учені розглядали вчителя як активного соціального діяча, що покликаний перетворювати виховне середовище і формувати особистість на основі трансформації державних цілей у педагогічні.

Подальший розвиток ідей класиків вітчизняної педагогіки щодо розглядуваної проблеми знайшов відображення в працях, автори яких звернулися до вивчення закономірностей формування особистості вчителя (Л. М. Вільєва, Ф. Н. Гоноболін, Л. Н. Кондрашова, З. Н. Курлянд, Г. О. Нагорна, Л. Ф. Спірін, М. П. Степинський, М. Л. Фрумін, Р. І. Хмелік). Наявність різних поглядів на розуміння природи професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя, недостатня визначеність у описі сутності цього феномена примусило нас звернутися до пошуку експериментальних фактів, що дозволило розкрити зміст і структуру даного явища. Для цього було проведено діагностичне обстеження вчителів, по закінченню якого нам вдалося зафіксувати показники професійно-педагогічної спрямованості, а також основні компоненти структури даного явища. Вірогідність і надійність виділених показників професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя перевірялися за допомогою кореляційного аналізу. Тіснота кореляційних залежностей ознак прояву його компонентів визначалася посередністю обчислення коефіцієнта кореляції за формулою Пірсона:

$$R = \frac{\sum Nxy(x-\bar{x}) \cdot (y-\bar{y})}{\sqrt{\sum Nx(x-\bar{x})^2 \cdot \sum Ny(y-\bar{y})^2}}$$

де N - кількість спостережень;

X - ряд числових значень однієї ознаки;

y - ряд числових значень іншої ознаки;

x_j - здобуття x та y за термінами спостереження;

N_{xj} - 1, 2, ..., 9 - номер ознаки.

Отже, вважаємо, що професійно-педагогічна спрямованість особистості вчителя являє собою провідну системотворчу властивість, яка виражає його всебічну орієнтованість у специфічному виді діяльності - педагогічній праці і виступає в інформаційній обізнаності щодо сфери і суті педагогічного процесу (когнітивний компонент), позитивно стійкому ставленні до педагогічної професії (емоційно-вольовий компонент), схильності й потреби до професійно-педагогічного спілкування (мотиваційний компонент).

Опис якісних та кількісних характеристик ознак прояву професійно-педагогічної спрямованості особистості став основою для вияву її рівневої ієрархії на базі експериментальних даних пошукового експерименту. Умовно було виділено чотири рівні сформованості цієї властивості: високий, достатній, середній та низький. До кожного із рівнів були описані відповідні якісні характеристики.

Визначення сутності і структури професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя, а також опис окремих технологічних підходів і процедур формування її компонентів дозволили нам звернутися до розв'язання основного питання дослідження: наскільки закономірна і за яких умов означена вище властивість може бути сформована в майбутніх учителів у процесі вивчення іноземної мови.

У пошуках відповіді на поставлене запитання ми виходили

із закономірності, що досить чітко виявила себе в процесі теоретичного аналізу, згідно з якою успішність формування професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя визначається переважно специфікою об'єкт-об'єктних і суб'єкт-суб'єктних відносин, що складаються в тій навчально-пізнавальній та навчально-професійній діяльності, в руслі якої вони актуалізуються.

Ми припустили, що умови, за яких здійснюється формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя, повинні забезпечувати не тільки повноцінний прояв кожного з компонентів даного феномена, але й сприяти їхньому розвитку в цілісній структурі цієї властивості особистості.

Отже, аналіз структури професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя, співвідношення її компонентів, а також їхньої функціональної спрямованості виступив основою щодо виявлення й обґрунтування педагогічних умов її формування в процесі навчання іноземної мови з урахуванням дидактичних принципів науковості, міжпредметних зв'язків і свідомості.

Вважаємо, що дотримування в процесі навчання іноземним мовам усієї сукупності педагогічних умов має принципове значення для сформованості в майбутніх учителів такої властивості особистості як професійно-педагогічна спрямованість.

Другий розділ "Удосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів у процесі навчання іноземної мови" присвячено опису етапів, форм і змісту дослідно-експериментальної роботи, спрямованої на підвищення ефективності процесу формування професійно-педагогічної спрямованості

особистості майбутнього вчителя в процесі навчання іноземної мови.

В описі принципів організації, етапів, змісту експерименту щодо формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя ми зважали за необхідне послідовно й повно розкрити ті процедури, конкретні дії викладача-експериментатора, засобами яких були реалізовані виділені педагогічні умови.

В обґрунтуванні способів реалізації умов формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутніх учителів у практиці навчання іноземної мови ми виходили із того, що студенти повинні бути постійно залучені до ситуації професійно-орієнтованої розумової діяльності, що викликає необхідність концентрації їхньої інтелектуальної, емоційної та волевої активності за трьома полюсами: розширення об'язаності в сфері педагогічної діяльності; зміцнення позитивно-стійкого ставлення до педагогічної професії; посилення потреби в професійно-педагогічному спілкуванні.

Задля цього формуючий експеримент охоплював теоретичний і практичний аспекти професійної підготовки майбутніх учителів. В основу його були покладені такі принципи: проблематизації, діалогізації, персоналізації (Карпова Е. Е.). В процесі проведення формуючого експерименту були використані такі методи організації навчально-пізнавальної та навчально-професійної діяльності студентів: читання і переклад текстів з фаху, бесіди на різноманітні теми, ігрове моделювання, аналіз педагогічних ситуацій, розв'язання педагогічних задач і вправ, ведення педагогічних понятійних словників.

Розглянемо детальніше, яким чином це сприяло реалізації виділених педагогічних умов формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя.

Реалізація першої умови розвитку професійно-педагогічної спрямованості студентів забезпечувалася впровадженням професійно-орієнтованого змістовного контексту роботи зі знаковою інформацією шляхом переглядного, пошукового, вивчаючого та ознайомчого читання іноземною мовою, забезпеченням природнього й постійного збагачення студентів знаннями насамперед найважливішої психолого-педагогічної термінології.

З цією метою для змісту навчальних матеріалів, які пропонувалися для навчання студентів експериментальних груп, була відібрана класифікація, найуживаніших педагогічних термінів, що належать до основних розділів курсу теорії та історії педагогіки, а також методики виховної роботи, основ педагогічної техніки і педагогічної майстерності. Терміни класифікувалися за основними темами, що дозволяло студентам засвоювати їх у певній послідовності.

Дослідно-експериментальна робота передбачала обов'язкове ведення студентами індивідуальних понятійних словників, з опором на професійно-педагогічну лексику. Мета даного виду роботи полягала насамперед у тому, щоб навчити студентів знаходити необхідні слова для вираження власних думок, суджень, для перекладу текстів з рідної на іноземну мову й навпаки, для проведення рольових ігор і т. п.

Крім того, був підготовлений перелік тем, які описують науково-педагогічні категорії, поняття і терміни, що сприяють міжпредметним зв'язкам іноземної мови з дисциплінами психолого-педагогічного циклу. Ми вважали також за необхідне

здійснити підбір спеціальних текстів професійної орієнтації, які б підвищували інтерес до майбутньої педагогічної роботи. Саме тому експериментальним групам матеріал давався за спеціально складеною програмою, яка подана в додатку до дисертації. Відповідно до програми були підготовлені навчальні посібники англійською мовою для роботи в експериментальних групах зі студентами, факультету дошкільної педагогіки та факультету підготовки вчителів початкових класів.

Розв'язання питань, які пов'язані з вибором навчального матеріалу з педагогіки для розвитку навичок та вмій читання й усного англійського мовлення, викликали необхідність дати студентам матеріал, певним чином організований для забезпечення прогресивної зміни в практичному оволодінні іноземною мовою.

Під організацією навчального матеріалу ми розуміємо підбір текстів і розроблення вправ на їхній основі для розвитку мовленнєвих умінь англійською мовою. Поряд із текстами науково-педагогічного змісту використовувалися тексти казок, байок, загадок, пісень.

До експериментальної програми ввійшли вправи, які були побудовані у взаємозв'язку двох видів мовленнєвої діяльності: читання та усного мовлення.

Для успішної реалізації другої умови розвитку професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя - моделювання ситуацій розумової діяльності студентів із визначенням предметного, технологічного і рефлексивного аспектів педагогічної діяльності - вводилася необхідна педагогічна лексика, з наступними бесідами відповідно запланованих тем, а також тренінгу щодо аналізу педа-

гогічних ситуацій, вирішення професійних задач, удосконалення педагогічної техніки, мікрОВикладання, участі студентів в імпровізаційних, ділових, рольових іграх, тощо.

Паралельно з осмисленням теоретичного матеріалу студенти включались у безпосередню практичну діяльність у школі і дитячому садку згідно з програмою безперервної педагогічної практики.

Враховуючи складність цих видів робіт, ми використовували систему завдань-вправ, які постійно ускладнювалися та включали в себе аспекти оцінної, предметної, технологічної та рефлексивної орієнтації педагогічних задач, що сприяло реалізації третьої умови формування професійно-педагогічної спрямованості особистості вчителя. Значна увага приділялася розвитку усного непередготовленого мовлення й аудіювання на початку занять у процесі проведення мовленнєвих зарядок.

Трансформування мотивів студентів із навчально-пізнавальних у професійно та особистісно значущі забезпечувалося в процесі навчання педагогічному спілкуванню: діяльним характером мовленнєвої поведінки учасників спілкування, мотивованість якого повинна була втілитися з одного боку, в комунікативній поведінці вчителя як учасника процесу спілкування та навчання, а з іншого боку - в комунікативній поведінці студентів як суб'єктів спілкування, учіння і професійно-педагогічної діяльності. А також ситуативною віднесеністю, яка передбачала в навчанні моделювання найтиповіших варіантів взаємовідносин у професійно-педагогічних ситуаціях; предметністю процесу комунікації, яка повинна виражатися в обмеженому, але точному наборі предметів обговорення; емоційністю як вираженням особистісного ставлення до предме-

ЛНБ ім. В. С. Степаненка
Інформація

та мовлення; змістовністю процесу комунікації, яка передбачала наявність мовленнєвих засобів, що забезпечували навчання і спілкування на основі принципів педагогіки співробітництва.

Педагогічне спілкування за традиційними принципами педагогіки співробітництва передбачало паритетний контакт викладача й студентів у кожній ланці навчально-виховного процесу, в кожному виді роботи на заняттях. Специфіка предмета "іноземна мова", більшою мірою, ніж інші вузівські предмети, відкриває перспективу педагогіці співробітництва: викладач іноземної мови відносно студентів є старшим партнером щодо комунікації, оскільки перед вузом стоїть комунікативна практична мета оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування.

Одним із ефективних методів підкріплення мотивації до іншомовного спілкування були також і ділові, імітаційні, рольові ігри, тобто організація навчального процесу в формі ігрового моделювання.

Отже, впровадження в навчальний процес активних методів та діалогічних форм комунікації шляхом прочитання та перекладу текстів зі спеціальності; бесіди, ігрового моделювання, аналізу педагогічних ситуацій і розв'язання педагогічних задач та вправ, ведення понятійних словників сприяло успішній реалізації виділених умов й формуванню необхідних рівнів професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутніх вчителів. Кількісні дані сформованості рівнів професійно-педагогічної спрямованості студентів, які залучалися до формульного експерименту подано в табл. №1.

**Рівні сформованості професійно-педагогічної спрямованості
особистості студентів (X)**

N п/п	Рівні	Рівні сформованості професійно-педагогічної спрямованості			
		Вибірки			
		експериментальна		контрольна	
		до експе- рименту	після експе- рименту	до експе- рименту	після експе- рименту
1	Високий	-	33,0	-	6,6
2	Достатній	13,2	36,3	13,2	16,5
3	Середній	26,4	20,8	29,7	36,3
4	Низький	60,4	9,9	57,1	40,6

Як засвідчує таблиця, до початку формуючого експерименту студенти експериментальної та контрольної груп знаходилися на рівних позиціях щодо прояву в них професійно-педагогічної спрямованості. Так, високий рівень сформованості даної властивості не було зафіксовано в жодного студента. На достатньому рівні перебувала лише незначна кількість студентів (13,2%). Переважна більшість студентів знаходилася на низькому рівні: в експериментальній - 60,4%, в контрольній - 57,1%. Кількісні дані, які були одержані після завершення формуючого експерименту засвідчили, що ефективність способу організації процесу навчання іноземної мови в студентів експериментальної групи значно вища, ніж у студентів контрольної групи. Якщо високий рівень сформованості професійно-педагогічної спрямованості студентів експериментальної групи було зафіксовано в 33,0%, то в контрольній групі - лише в 6,6% студентів. Достатнього рівня досягло 36,3% сту-

дентів експериментальної і лише 16,5% контрольної груп. На середньому рівні в експериментальній групі залишилися 20,8% студентів, у контрольній групі їх було 36,3%. Суттєво й те, що переважна більшість студентів контрольної групи (40,6%) так і залишилася на низькому рівні сформованості професійно-педагогічної спрямованості, тоді як у експериментальній групі їхня кількість склала лише 9,9%. Загалом середній показник сформованості професійно-педагогічної спрямованості студентів експериментальної групи, які були на високому, достатньому й середньому рівні, становив 90,1% студентів, а в контрольній групі - 59,4%.

Різниця у виході на рівні сформованості професійно-педагогічної спрямованості студентів експериментальної групи обумовлена, за результатами кореляційного аналізу даних, різним ступенем прояву таких індивідуальних характеристик, як активність та самостійність у навчально-пізнавальній діяльності, інтерес до іноземної мови. Отже, рівень сформованості професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя підвищувався в умовах експериментального навчання разом з підвищенням інтенсивності ступеня прояву означених вище характеристик.

У висновках дисертації подано основні результати дослідження:

1. Професійно-педагогічна спрямованість особистості вчителя являє собою сукупну властивість, суттєвість якої складає взаємозв'язок когнітивного, емоційно-вольового та мотиваційного компонентів.

2. Формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя може бути достатньо ефектив-

ним в процесі вивчення іноземної мови, якщо в цьому процесі реалізувати сукупні умови: наявність професійно орієнтованого змісту в контексті роботи зі знаковою інформацією; моделювання ситуацій розумової діяльності студентів із визначенням предметного, технологічного й рефлексивного аспектів педагогічної діяльності; послідовність трансформації мотивів студентів із навчально-пізнавальних у професійно та особистісно значущі.

3. Реалізація виділеної сукупності психолого-педагогічних умов забезпечує розвиток професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутніх учителів, незалежно від ступеня та характеру прояву в них таких особистісних якостей, як-от: активність, самостійність у навчально-пізнавальній діяльності, інтерес до іноземної мови. Емпірично це підтверджується тим, що в умовах експериментального навчання, навіть у випадку досить незначного прояву вищезначених особистісних характеристик студентів, становлення професійно-педагогічної спрямованості відбувалося більш успішно, що забезпечувало його розвиток на достатньому і навіть високому рівнях.

4. Встановлені внаслідок кореляційного аналізу даних формулюючого експерименту залежності між рівнем сформованості професійно-педагогічної спрямованості й такими особистісними проявами майбутніх учителів, як активність, самостійність, інтерес до іноземної мови засвідчили, що становлення професійно-педагогічної спрямованості викликане причинами не суб'єктивного, а саме об'єктивного характеру - змістом і способом організації процесу навчання іноземної мови.

Натомість у процесі реалізації педагогічних умов, що

безпосередньо детермінують становлення даної властивості, вони здатні надавати різні супровідні впливи на успішність цього процесу, посилювати або послаблювати його ефективність. Це засвідчує емпірично встановлений факт, що в умовах експериментального навчання студенти, які виявили більшу інтенсивність особистісних характеристик, що розглядалися, досягли значно вищих рівнів професійно-педагогічної спрямованості, ніж ті, в яких вони були виражені в більш низьких показниках.

5. Проведене дослідження дозволяє вважати посилення процесу професійно-педагогічної спрямованості студентів засобами іноземної мови як один із шляхів інтенсифікації їхньої підготовки до здійснення діяльності щодо навчання і виховання школярів.

Дослідження не вичерпує проблему, пов'язану з вивченням процесу розвитку професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутніх учителів. У подальшому вбачаємо за необхідне визначити роль цієї властивості особистості в становленні творчої активності майбутніх учителів.

Основні ідеї та положення дисертації відображено в таких публікаціях автора:

1. Методические рекомендации по профессиональной направленности обучения студентов английскому языку. - Одесса: ОГПИ, 1983 - 112 с. (в соавт.)
2. Профессионально-педагогическая направленность преподавания иностранного языка в педагогическом вузе: Методические рекомендации по профессионально-педагогической подготовке будущих учителей. - Одесса: ОГПИ, 1984. - 6 с.

3. Составление и изучение психолого-педагогической терминологии в немецком и русском языках: Лексический материал для подготовки методических рекомендаций. - Одесса: ОГПИ, 1989. - 27 с.
4. Методические разработки по самостоятельной работе над разговорными темами для студентов педагогического факультета. - Одесса: ОГПИ, 1990. - 39 с.
5. Профессионально-педагогическая направленность обучения студентов с позиции НОПИ //Комплексное исследование проблем НОПИ в системе просвещения. - Пятигорск: АПН СССР по НОПИ, 1989. - 1 с.
6. Ролевая игра в обучении иностранному языку речевой деятельности детей дошкольного возраста //Материалы международной конференции "Эмоциональная регуляция учебно-познавательной деятельности" - Одесса, 1993. - 2 с.
7. Английские песни и стихи для детей: Методические рекомендации по проведению педагогической практики. - Одесса, 1994. - 38 с.

АННОТАЦИЯ

Михайлова Л. А. "Формирование профессионально-педагогической направленности студентов в процессе изучения иностранного языка".

В диссертации теоретически обоснована и экспериментально подтверждена эффективность методики организации процесса обучения иностранному языку, которая обеспечивает языковую подготовку в единстве с развитием профессионально-педагогической направленности личности будущего учителя.

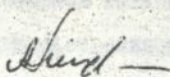
ANNOTATION.

Mihailova L. A. "Forming of the professional and pedagogical student's direction in the process of studying foreign languages".

In the dissertation the effectiveness of the process of studying foreign languages is theoretically well grounded and proved by means of the recent experiments carried out.

It surely promotes the solid command of the language as well as the development of the professional pedagogical direction to be taken by the future teacher.

Ключові слова: контекстне навчання, професійно-педагогічна спрямованість особистості.

Полік пачати 10.04.96г. Формат 60x84 I/I₆.
66"ем I. Оуч. изл. л. I, 5 п. л. Заказ № 155/3. Тираж 100 экз.
Гортинографія Одесского управления по печати, цех №3.
Ришельевская, 47.

445418

AB 34.510

AB 34.510